

Uitgeverij Toetssteen

Joanne Nihom

ELKE NESJOMME IS EEN PAREL

Het levensverhaal van rabbijn Jakob Friedrich

ELKE NESJOMME IS EEN PAREL

Joanne Nihom

ELKE NESJOMME IS EEN PAREL

Het levensverhaal van rabbijn Jakob Friedrich

2014

Uitgeverij Toetssteen
Westerveld (Drenthe)

Een toetssteen is een harde zwarte steen die gebruikt wordt om te testen of goud echt is. Door het gebruik komen er gouden strepen op de zwarte steen.

Eerste druk

2014

Copyright

© 2014 Uitgeverij Toetssteen

Oosterslag 4,

8385 GW Vledderveen, Nederland

Eindredactie

Lea van Coeverden

Omslagontwerp

Willeke Brandsma

Foto omslag en 56,57,106,107

Marieke Timp

Vormgeving binnenwerk

WOUWontwerp, Steenwijk

Druk

Zalsman, Zwolle

Uitgave

Toetssteen, Westerveld (Drenthe)

ISBN

978-90-818914-8-6

www.toetssteen-boeken.nl

INHOUD

VOORWOORD JOANNE NIHOM 6

VOORWOORD RABBIJN FRIEDRICH 10

DEEL 1: HET LEVEN VAN RABBIJN FRIEDRICH

- 1 De voorzienigheid van de Eeuwige 14
- 2 Het Duitse leger valt België binnen 23
- 3 De eerste jaren van de bezetting 28
- 4 Gevaarlijk tot het einde 37
- 5 De achtergronden van de Sjoa 45
- 6 Leven na de oorlog 50
- 7 Slot 55

DEEL 2: DE ZEVEN NOACHIDISCHE GEBODEN

- Les 1 De status van de wet 61
- Les 2 Het verbod op afgoderij 74
- Les 3 De G'ddelijkheid van het recht 79
- Les 4 Het democratisch systeem en de G'ddelijke waarden 88
- Les 5 Succes toeschrijven 92

EEN AANTAL LEERLINGEN OVER HUN RABBIJN 96

VERKLARENDE WOORDENLIJST 99

DE FAMILIE FRIEDRICH, KINDEREN EN KLEINKINDEREN 104

OVER TOETSSTEEN BOEKEN 108

VOORWOORD JOANNE NIHOM

U kijkt met uw eigen ogen, u luistert met uw eigen oren, waarom denkt u met andermans hoofd?

Twee jaar geleden vroeg een leerling van rabbijn Jakob Friedrich me of ik het levensverhaal van de rabbijn wilde schrijven. Ik kende de rabbijn niet, maar al tijdens onze eerste ontmoeting ontdekte ik waarom zijn verhaal moet worden vastgelegd.

Ik ben Joods, van mijn kruin tot mijn tenen. Ik weet veel van het Jodendom, maar ook veel niet. In het bijzijn van orthodoxe Joden, de traditionele Joden die een onmeetbare kennis van de Tora hebben en volgens de Joodse wet leven, voel ik mij altijd een beetje dom. Hun uitleg is ook vaak zo ingewikkeld dat ik het dan nog steeds niet begrijp. Rabbijn Friedrich leeft strikt volgens het orthodoxe Jodendom. Onze levens zijn totaal verschillend, maar toch voelt het alsof hij mijn taal spreekt. Met hem over religie praten is fijn en prettig. Het is orthodox, en ook van deze tijd. Ongemerkt trekt hij je mee in een niet altijd even toegankelijke wereld.

6 Een aantal van de ontmoetingen ter voorbereiding van het schrijven van dit boek vindt plaats in de studeerkamer van Friedrichs huis in de Joodse wijk van Antwerpen. De rabbijn vertelt urenlang. Omringd door kasten gevuld met religieuze boeken, maar vooral met veel foto's van rabbijnen, zijn kinderen en kleinkinderen. Hij spreekt met zachte stem, onvermoeibaar en langzaam. Ieder woord voelt belangrijk en heeft een heilige lading. Zijn liefde voor het Jodendom, de Tora en alles wat er mee te maken heeft, is onderdeel van wie hij is, van zijn 'zijn'. Bepalend in het leven van Friedrich, die werd geboren op 4 november 1922 in Dortmund, is de periode '40-'45. Steeds weer komt de oorlogstijd in onze gesprekken terug.

Als spiritueel leider mag Friedrich de titel rabbijn dragen. Een titel die aangeeft dat hij een grote kennis heeft van de Joodse wet, de *halacha*. Maar hij gebruikt die titel doorgaans niet.

“Zeg maar gewoon meneer hoor, je hoeft mij geen rabbijn te noemen. Mijn hele leven heb ik geleerd, niet voor de titel, maar om het leven te begrijpen. Veel van mijn kennis dank ik aan zelfstudie. Het is voor mij belangrijk onafhankelijk te zijn en niet in dienst van een Joodse gemeente, zodat ik mijn eigen gang kan gaan. Ik weet dat ik bekend ben, iedereen kent mijn naam, in Europa, in Israël, in Amerika, maar daar geef ik niets om. Ik ben niet zo met mezelf bezig. Als je teveel over jezelf denkt, word je ziek, dat is niet goed. Ik weet dat ik leergierig ben en een gezonde nieuwsgierigheid heb. Maar zolang je van een zaak niet alles weet, zoals de oorzaak of het doel, dan weet je niets”.

Hoe mensen hem willen herinneren als hij er op een dag niet meer is, interesseert hem niet.

“Als er iets is, hoor het ik graag nu. Ik heb bijna nergens spijt van. Misschien van één ding. Ik heb ooit een enorme ruzie met iemand gehad. Van mijn kant is het goed gekomen. Maar je bent in een ruzie nooit alleen. De andere partij heeft het niet bijgelegd, dat vind ik nog steeds jammer. Ik was toen jong en dacht dat gelijk hebben belangrijk was. Pas later begreep ik dat gelijk willen hebben geen prettige eigenschap is”.

Friedrichs filosofieën over hoe we het beste kunnen leven op een manier die G'd waardig is, zijn eindeloos. Ze vormen de basis van dit boek.

“Wat ik van het leven heb geleerd is dat geen mens op eigen kracht te weten komt hoe hij zich behoort te gedragen in zijn dagelijkse doen en laten. Koning Salomon vertelt al in het eerste hoofdstuk van zijn boek De Spreuken hoe het verstand van de mens functioneert. De verschillende functies van het menselijk verstand zijn Chochma, Bina en Daät. Chochma is te vergelijken met de harde schijf van een computer. Deze ontvangt via de zintuigen alle informatie die de mens van zijn onmiddellijke omgeving waarneemt. Bina is het logisch denken, gebaseerd op objectieve waarnemingen.

Zo ontdek je bijvoorbeeld dat vuur warm is, dat krijg je door middels je zintuigen: je voelt het via de tastzin. Chochma draagt deze ervaring over naar het stel hersenen van de Bina. Op basis van deze ervaring trek je de conclusie dat je het vuur in

eerste plaats kunt gebruiken om jezelf of iets te verwarmen. Dus ook om thee of koffie of een gerecht warm te maken of iets gaar te koken.

Het probleem is dat de mens nooit op eigen initiatief te weten kan komen hoe hij zich als mens moet gedragen. Dat is met je zintuigen niet waarneembaar. Als we bijvoorbeeld een auto kopen dan hebben we aanwijzingen en instructies nodig om te begrijpen hoe we er mee kunnen rijden. Zo is het ook met religie. De Tora is de handleiding die de Schepper van hemel en aarde, en vooral de Schepper van de mens, ons mee heeft gegeven. Alle soorten systemen die de mensen zelf in het leven riepen, zoals moraal, opvoedingsmethoden en alle soorten regeringssystemen, hebben door de eeuwen heen gefaald. Alleen de opvoeding van de Tora blijft door de eeuwen heen gehandhaafd.

Het is belangrijk om tot innerlijke rust te komen om zo de band te voelen met de Eeuwige. Als je die balans hebt, dan leef je in vriendschap en harmonie. Niet alleen met de mensen om je heen, maar vooral met jezelf. Ik kan een handvat zijn voor mensen, ze een weg laten zien. Nooit kan ik het antwoord geven, de oplossing of het eindpunt. Dat moet iedereen voor zichzelf ontdekken. Dat is het leven”.

Meneer Friedrich, het was mij een eer en een genoegen over u te schrijven.

*Joanne Nihom
Israël, mei 2014*

Noot van rabbijn Jakob Friedrich:

“Dit boek gaat over mijn leven. Uit respect voor mijn ouders en zussen heb ik besloten om niet op hun geschiedenis in te gaan”.

Dank aan:

Gerard van Weelde

David Gaillard

Brenda van Dijk

Klaas de Jong

Lea van Coeverden

voor hun adviezen en eindeloos geduld

Marieke Timp

voor haar prachtige fotografie

VOORWOORD RABBIJN FRIEDRICH

Opdat het nageslacht het zou weten, de kinderen die nog geboren zullen worden, dat deze nakomelingen het weder aan hun kroost verhalen (Psalm 78.- V.6).

Koning David verklaart in deze Psalm dat we de plicht hebben om de geschiedenis over te dragen aan onze kinderen. Geschiedenis is een historische, collectieve ervaring waar miljoenen mensen getuige van zijn. Het Duitse volk stond niet alleen bekend om haar beleefd- en hoffelijkheid, maar ook aan de top van de wetenschap, filosofie, literatuur, muziek en techniek.

Juist dit beschaafde volk heeft zich vergrepen aan de ergste en de laagste wreedheden aller tijden. We zijn in deze verschrikkelijke tijd te weten gekomen dat wetenschap en kennis niets zeggen en niets te maken hebben met beschaving en menselijkheid. In het verhaal over mijn leven worden deze mentaliteit, en ook de feiten zoals deze zich hebben voorgedaan, meer in detail behandeld.

De les die we van de Sjoa geleerd hebben is dat geen mens en geen volk uit eigen beweging de gedragscode voor de mens te weten kunnen komen. Sinds de schepping van hemel en aarde werden er ontelbare regerings- en opvoedkundige systemen in het leven geroepen. Deze zijn intussen allemaal failliet gegaan.

De talmoed verklaart:

Wat waar is houdt stand en zal blijven, de leugen houdt geen stand en is gedoemd te verdwijnen.

10

Ik ben in de allereerste plaats mijn echtgenote dankbaar voor haar steun en bijstand die zij mij onder alle omstandigheden verleent.

Dank aan Klaas de Jong van Uitgeverij Toetssteen voor uw inzet en uw geduld.

Dank aan Lea van Coeverden voor haar bijdrage aan dit boek. Zij doet mij denken aan haar vader Lou van Coeverden z.l. die ook, op een bijzonder vriendelijke manier, altijd paraat stond om mij te helpen en te ondersteunen. Jarenlang volgde hij mijn lessen in Rotterdam.

Mijn diepe erkentelijkheid voor mijn vriend Gerard van Weelde die op een ingetogen en bescheiden manier en met veel betrokkenheid ervoor heeft gezorgd dat dit boek gerealiseerd is.

Dank aan Joanne Nihom voor het mooie werk dat zij heeft verricht. De samenwerking was plezierig, hoewel ik niet altijd erg vlot ter beschikking stond.

Jakob Friedrich
Antwerpen, 14 juli 2014

Deel 1

Het leven van rabbijn Friedrich

1 DE VOORZIENIGHEID VAN DE EEUWIGE

In het Poolse stadje Okup, vlakbij de grens met het toenmalige keizerrijk Rusland, kreeg een zekere Eliëzer in het Hebreeuwse jaar 5458 (1698) een zoon. Het was een zware bevalling en de vrouw van Eliëzer stierf bij de geboorte. Eliëzer noemde de jongen Jisraël. Al op zijn vijfde werd Jisraël ben Eliëzer wees. Voordat zijn vader stierf gaf hij zijn zoontje een geestelijk testament mee: “Weet, mijn zoon Jisraël, en gedenk het al je levensdagen, dat G’d de Almachtige, altijd met je is. Wees nooit bang voor iets of iemand, maar vrees uitsluitend je hemelse Vader. En denk er aan altijd elke Jood zonder onderscheid van wie, waar of wat hij is, uit het diepst van je hart en met al het vuur van je ziel, lief te hebben”.

In die laatste woorden zitten volgens rabbijn Jakob Friedrich de kernwaarden vervat van het chassidisme waarvan Jisraël uit Okup de stichter was. Hij werd in de geschiedenis bekend onder de eretitel Baäl Shem Tov, meester van de Goede Naam. Voor wie niet zo bekend is met het Hebreeuws en het Jodendom klinkt dat nogal vreemd. Maar het betekent eigenlijk: het eren van de Naam van G’d. Je kunt daarbij denken aan de wereldwijd bekende bede: ‘Uw Naam worde geheiligd’. De rabbijn Baäl Shem Tov is een groot voorbeeld en leermeester voor Friedrich. Ze hebben ook veel gemeen. Beiden zijn geboren uit Pools-Joodse ouders en beiden verloren als kleuter hun ouders.

Friedrich is een hedendaagse geestverwant van de stichter van het chassidisme. In zijn lessen geeft hij de vijf kernwaarden van deze vrome Joodse stroming mee: broederliefde, G’ddelijke voorzienigheid, G’d dienen in vreugde, de rol van de rechtvaardige (tsaddiek) in de wereld en de verwachting van de Messias als verlosser.

Volgens het chassidisme ontstaan alle gebeurtenissen in het leven onder de leiding van de Almachtige. Niets is toeval. Friedrich kan de G’ddelijke voorzienigheid, de bepalende momenten in zijn veelbewogen leven, met zekerheid aanwijzen. Voor hem zijn het wonderen die zijn leven de juiste richting hebben gegeven.

FAMILIE

Friedrichs vader Mayer Friedrich en moeder Sheva Binah Grunberg waren Poolse Joden die in 1920 naar Duitsland emigreerden. Daar worden hun kinderen Jakob en zijn twee zusters Chaya Frieda en Margariet geboren. Op de achtste dag van zijn leven wordt Jakob besneden door een orthodoxe rabbijn. Zijn brieft mila beschouwt Friedrich als het eerste wonder in zijn leven. Ondanks dat zijn ouders niet religieus zijn, laten ze hem toch besnijden.

Het tweede wonder gebeurt als Friedrich een jongetje van zes jaar is. Wanneer zijn moeder ernstig ziek is besluit zijn vader de kinderen elders onder te brengen. Chaya Frieda en Margariet komen terecht in een klooster, terwijl Friedrich wordt ondergebracht bij een boerenfamilie in een dorpje op een half uur fietsen van Antwerpen. Daar woont ook een Joods gezin waarvan de moeder des huizes zich verantwoordelijk voelt voor de kleine Jakob. Ze zorgt ervoor dat het boerengezin akkoord gaat dat Jakob wordt opgenomen in een orthodox Joods gezin in Antwerpen, met wortels in het chassidisme. Zijn pleegvader wordt in geestelijk opzicht zijn vader en leermeester. Voor Friedrich is dit, na het droevige verlies van zijn ouders, een wonder. De Joodse opvoeding die hij bij dit gezin krijgt vormt de basis voor de rest van zijn leven.

Ondanks dat hij het naar zijn zin heeft in zijn nieuwe familie blijft hij het moeilijk vinden dat zijn ouders hem en zijn zussen elders onderbrachten. Maar boos is hij er nooit over geweest. Het leert hem al vroeg in zijn leven dat ieder mens zijn redenen heeft om iets te doen.

Hij illustreert deze gebeurtenis in zijn leven met een anekdote over een rabbijn die een geschil voorgelegd krijgt. De ene partij vertelt zijn verhaal en de rabbijn zegt: "Je hebt gelijk". Als de andere partij zijn verhaal heeft verteld, zegt de rabbijn: "Jij hebt ook gelijk". Dan staat de vrouw van de rabbijn op en vraagt: "Hoe kunnen ze nu allebei gelijk hebben"? De rabbijn antwoordt haar: "En jij hebt ook gelijk". De rabbijn laat daarmee zien dat mensen vanuit hun eigen ervaringen tot verschillende inzichten komen die elk subjectief en individueel waar zijn. 'Oordeel niet over iemand tot je in eenzelfde situatie belandt', (pirkee avot 2:5) van rabbi Hillel de Oudere wordt Friedrichs leidraad in zijn leven.

15

Jakob Friedrich op zestienjarige leeftijd (1938)

Jakob Friedrich 14 jaar

Kamperen met vrienden in de Ardennen (1939)

ANTWERPEN

Friedrichs pleegvader is een afstammeling van de Chatam Sofeer en de broer van rabbijn Josef Nechemia Kornitzer, opperrabbijn van Krakau in Polen. Iedere avond lernt de oudste zoon van het gezin met de leergierige Friedrich. Al na de eerste avond leest hij Hebreeuwse teksten uit de sidoer, het Joodse gebedenboek. Als Friedrich voor het eerst Hebreeuwse letters ziet voelt dat voor hem vertrouwd, als iets van hemzelf. Hij zegt daarover:

“Hebreeuws is een G’ddelijke taal en ik ontdek dat je de taal kunt buigen naar je eigen persoonlijkheid, iets dat volgens mij alleen in het Hebreeuws kan. De enige verklaring die ik hiervoor heb is de verwantschap tussen de G’ddelijke Ziel en de Tora. Grote leermeesters, onder wie de profeten en andere beroemde wets- en talmoedgeleerden, hebben op een zuivere en objectief grammaticale manier ‘gespeeld’ met het Hebreeuws. Ieder boek van de profeten is in een ander Hebreeuws taalgebruik geschreven. In het boek Kohelet is bijna iedere zin grammaticaal anders en in het boek Job is het bijna bij elk woord zo. Het is prachtig om te zien hoe de geleerden niet alleen hun eigen taal gebruiken, maar ook de grammatica omzetten naar hun persoonlijk idee”.

Zijn pleegouders sturen Friedrich naar Jesode-Hatora, een orthodox-Joodse school in Antwerpen. Hij is een uitmuntende leerling. Lezen is zijn grote passie. Zijn nieuwsgierigheid naar alles wat er in de wereld gebeurt is onbegrensd. Hij geniet van de Joodse vakken en is goed in wiskunde en in het schrijven van opstellen. Zijn gezondheid echter laat te wensen over. Aanvallen van astmatische bronchitis, vooral in de winter, zorgen ervoor dat hij vaak thuis moet blijven en veel van school mist. Klasgenoten helpen hem dan door hem hun aantekeningen te brengen zodat hij thuis kan leren en toch zijn examens kan doen. Op zijn zestiende gaat hij met zijn pleegfamilie voor de zomervakantie naar Heide-Kalmt-hout. Bij thuiskomst blijkt Friedrich van zijn bronchitis en astma af te zijn. Wel blijft hij zijn verdere leven kwetsbaar voor verkoudheid en griep.

18

Op sjabbat is de school dicht en is er geen les. Na de sjabbat-lunch vindt Friedrich het prettig om zich terug te trekken in zijn kamer; hij mist zijn

ouders en is vaak verdrietig. Maar zijn pleegmoeder vindt dat hij de zaterdagmiddag met jongens van zijn leeftijd moet doorbrengen en gebruikt daar wekelijks weinig subtiele methodes voor. Al meteen de eerste sabbat jaagt ze hem met een stok zijn bed uit en stuurt ze hem naar Agoedath Jisraeel, een orthodoxe jeugdvereniging waar hij de talmoed en midrasj bestudeert. Pas jaren later beseft hij dat zijn stiefmoeder het goed met hem voor had. Hij zegt er het volgende over:

“Ze heeft gelijk, het is goed voor mij om onder jongeren te zijn en het leren vind ik geweldig. Alleen de manier waarop ze me min of meer dwong om te gaan was erg onhandig en frustrerend. Haar gedrag leert mij dat mensen, ondanks hun goede bedoelingen, niet altijd weten hoe ze iets op een vriendelijke manier kunnen aanpakken. Jaren later, op haar sterfbed, vraagt ze mij om vergeving voor haar gedrag. Ik ben een kind en ik heb geen idee hoe ik op haar vraag moet reageren. Ik besluit niets te zeggen. Later leer ik dat in de talmoed staat dat een kind niet in staat is te vergeven. Achteraf ben ik blij dat ik het verstand had om, G'd behoede, geen ‘nee’ te zeggen”.

VOORORLOGS ANTISEMITISME

Als Friedrich bijna vijftien is verlaat hij de school. Het is dan 1937 en het antisemitisme in Antwerpen viert hoogtij. Joden worden van tijd tot tijd, meestal door kleine kinderen, bekogeld met stenen. Op huizen staan teksten als: ‘Joden, negers en honden worden hier geweigerd’. Soms staat er: ‘Vreemdelingen worden hier geweigerd’, maar de bedoeling is hetzelfde. Op muren in de stad staat in grote rode letters geschilderd: ‘Joden dood, Joden nemen ons brood!’ Ook in bioscopen is de groeiende haat te voelen. Vóór iedere film verschijnt het ‘vriendelijke verzoek’ of Joden, negers en honden de zaal willen verlaten. In 1938 wandelt Friedrich met een vriend in Antwerpen. Ze stuiten op een groep mannen die hen met de dood bedreigt. Als zijn vriend wil weggrennen, houdt Friedrich hem tegen. “Je moet nooit laten merken dat je bang bent”, zegt hij hem. “Blijven glimlachen, vooral nooit weglopen”. Het voorval blijft hem de rest van zijn leven bij. Nooit vlucht hij voor iemand of is hij ergens bang voor.

GOUDSMID

Jakob wil naar een *jesjiva*, een talmoedschool, om de Tora en de talmoed te bestuderen. Ook zou hij wel arts willen worden. Studeren zit er echter niet in, er is geen geld voor. Hij moet de kost verdienen en gaat in de leer bij een communistische, Joodse goudsmid. De orthodox-Joodse Friedrich en zijn Stalinistisch denkende baas botsen af en toe. Op een dag verbiedt de goudsmid hem om tijdens zijn werk een keppel te dragen. Friedrich weigert dat en neemt op staande voet ontslag. Als hij de straat op rent komt zijn baas hem achterna. Hij biedt zijn verontschuldigingen aan en hij legt uit waarom hij het dragen van een keppel verbiedt. Regelmatig houdt de goudsmid toespraken om mensen van de linkse zionistische partij Poalè Tsion te motiveren op te treden tegen Joodse, religieuze regels. Hij vindt het dan ook moeilijk dat juist iemand die bij hem werkt een religieuze hoofdbedekking draagt. Maar de goudsmid wil niet af van de vlijtige Friedrich. Hij stemt toe dat hij de keppel mag blijven dragen en Friedrich besluit te blijven.

Hij leert veel over het vak en dat komt hem later goed van pas. Iedere avond gaat hij, nadat hij klaar is met zijn werk, naar het Joodse leerhuis om talmoed te bestuderen. Vaak tot middernacht. De Joodse leer boeit hem steeds meer.

Ondertussen trekken zich donkere wolken samen boven Europa. De Belgische regering onderkent de dreiging van Hitler en mobiliseert in september 1939 het leger dat dan 600.000 man telt. Een maand later trekt het Duitse leger Polen binnen. Het geboorteland van Friedrichs ouders wordt verdeeld tussen Duitsland en de Sovjet-Unie. Voor de Joden ziet het er slecht uit. Veel Joden uit Duitsland en Polen proberen te vluchten, maar ze worden vrijwel nergens toegelaten. Antwerpen wordt daar direct mee geconfronteerd als in juni 1939 het schip *St. Louis* aanmeert met aan boord 930 Joodse vluchtelingen. Ze zijn tevergeefs op zoek zijn naar een land dat hen asiel biedt. Cuba, de VS en Canada laten de Joden niet toe. In augustus 1939 wordt de sfeer nog grimmiger na rellen tegen de Antwerpse Joden door provocateurs van de 'Volksverwering'.

KEPPEL

Joods-orthodoxe mannen dragen altijd een hoofdbedekking. Het herinnert hen continu aan een hoger gezag dan ons verstand maar ook aan de beschermende hand van G'd die als het ware op het hoofd rust.

*“De Sjoa is voor ons, de overlevenden, geen gewoon verhaal.
Het is een stuk van ons leven”.*

Deel 2

De zeven Noachidische geboden

“Dankzij onze rede leren we de Eeuwige kennen en wordt G’d voor ons als een vader. De mitswot helpen om onszelf te verheffen en onze bestemming te vinden. Onze G’d heeft in Zijn goedheid de geboden en verboden gegeven, zodat de beperkte mens een intieme band kan hebben met de onbegrensde van de Eeuwige”.

In 1990 en 1991 gaf rabbijn Friedrich in het Cheider in Amsterdam een lezingencyclus over de zeven Noachidische geboden. Onderstaande tekst is een samenvatting van de transcriptie van de lezingencyclus.

Waar de meeste geboden in de Tora alleen zijn opgedragen aan het volk Israël, zijn de Noachidische geboden ook van toepassing op niet-Joden. De geboden bestaan uit de zes regels die G'd oorspronkelijk heeft opgedragen aan Adam. Na de zondvloed is daaraan een zevende regel toegevoegd in het verbond met Noach. Dat verbond omvat de zeven Noachidische wetten. Naderhand heeft de Eeuwige op de berg Sinaï een afzonderlijk verbond dat 613 geboden bevat, gesloten met het volk Israël.

In Deuteronomium 20:10 staat het volgende voorschrift bij het veroveren van het land Kanaän: *‘Als je ooit zult vechten, tegen wie dan ook, dan moet je beginnen met vrede aan te bieden’*. De talmoed vertelt ons wat deze vrede inhoudt: *‘Je moet vragen dat de mensen zich zullen houden aan en gedragen naar de Noachidische Wetten. Als ze zich bereid verklaren om deze te accepteren, dan mag je hun geen haar op het hoofd krenken’*.

Het blijkt inderdaad dat de bewoners van Kanaän dat geweigerd hebben. Wat de meeste mensen niet weten is dat de openbaring op de berg Sinaï er niet alleen voor het Joodse volk was, maar voor alle mensen. De Tora, de Vijf Boeken van Mozes, is een benaming. Voor ons is het de Tora. Dat woord betekent letterlijk vertaald ‘de instructie’ of ‘de instructies’. Als we een machine of een auto kopen, krijgen we een instructieboekje. Zo heeft de Schepper van Hemel en aarde, toen Hij klaar was met scheppen ons de Tora als instructieboekje gegeven. Dat is eigenlijk de letterlijke betekenis van het woord Tora. Het stamwoord van Tora *horaä* betekent ‘onderwijzen en onderrichten’, ofwel leren hoe je je moet gedragen.

Op de Sinaï zijn 613 regels of wetsbepalingen gericht tot, en opgelegd aan, het Joodse volk. In dezelfde Tora zijn zeven regels voorgeschreven en opgelegd aan alle andere mensen. Daarom is de Tora gericht tot alle volkeren.

WAT VERTELLEN DE ZEVEN REGELS

De Noachidische geboden bestaan uit zes verboden en één gebod. Het volgende is verboden: moord, diefstal, wreedheid jegens mensen en dieren, G'ds naam ijdel gebruiken (vloeken), afgoderij en ontucht in het algemeen en in het bijzonder overspel en incest. Het ene gebod betreft het invoeren van een rechtvaardige rechtspraak.

Drie van de zeven regels bepalen onze relatie met de medemens: doden, stelen en rechtspraak. En er zijn drie regels die gaan over onze verhouding met G'd: het verbod op afgoderij, op vloeken en op ontucht en incest.

Bij het verbod op ontucht en incest is in deze tijd een toelichting nodig. Tegenwoordig denken de meeste mensen dat zij zelf mogen beslissen over partnerschap. Dit is volgens de Joodse wet een verschrikkelijke vergissing. Alleen G'd beslist. Jouw lichaam is Zijn bezit. Hij heeft aan de mens het recht op zelfbeschikking alleen maar en uitsluitend toegekend op materiële zaken zoals goederen en geld. Alleen hierover heeft de mens het eigendomsrecht gekregen. De mens heeft in geen geval eigendomsrecht gekregen over zijn lichaam. Dit zou het menselijke lichaam, en uiteindelijk de hele menselijke persoonlijkheid, herleiden en vernedern tot de status van materiële goederen. G'd zij dank is het lichaam van de mens het bezit van Hem. Hij beschikt er over en Hij beslist met wie en op welke manier en in welke omstandigheden je met iemand wel of geen verhouding mag hebben.

G'DDELIJKE OPDRACHT

In de zeven Noachidische wetten treedt heel erg opvallend de G'ddelijke opdracht naar voren voor zowel onze relatie met de medemens als onze relatie met G'd. In de Tien Geboden, gericht tot het Joodse Volk, vinden we hetzelfde principe. De stenen tafels waren verdeeld in twee helften. Op de linkerkant waren vijf regels gegraveerd voor de relatie met de medemens en op de rechterkant vijf regels voor de relatie tot G'd. Het komt er duidelijk op neer dat ieder vergrijp tegen de mens ook een vergrijp betekent tegen G'd. Op dit levensbelangrijke principe komen we later terug.

HARMONIE

62 In de Tora schrijft G'd bijzondere regels voor aan het Joodse Volk, en andere regels aan alle andere volkeren. Dit heeft in essentie te maken met het begrip sjalom: vrede en verstandhouding. Dit impliceert verscheidenheid en valt goed te illustreren aan de hand van een filharmonisch orkest, een groep musici met verschillende soorten muziekinstrumenten. Elke musicus in het orkest heeft zijn eigen instrument. Voorwaarde is dat de hele groep geleid wordt door één en dezelfde dirigent en dat iedereen ook dezelfde partituur gebruikt. Als ze allemaal hetzelfde instrument zouden gebruiken dan is er geen sprake van harmonie.

We leren het principe van harmonie ook in de *menora*, de zevenarmige kandelaar in het tabernakel. De Tora schrijft Mozes voor dat de kandelaar in de tempel uit één stuk gesmeed moet worden. Het is verboden om eerst de onderdelen te maken en deze dan achteraf samen te stellen tot één kandelaar. Het principe van *sjalom* moest op die manier doordringen tot het Joodse Volk en ook tot alle andere volkeren.

De kandelaar kent heel veel en verscheidene onderdelen, zoals bloemen, bolvormige stukken, bekers, een voetstuk, drie pootjes en de lampjes. Het belangrijkste waren de lampjes, eigenlijk de bekertjes, waarin iedere avond olie en lonten ingevoerd werden voor het ontsteken van de lichtjes. De drie pootjes waren de gewoonste onderdelen; zij hadden de eenvoudigste functie. Al deze onderdelen komen tevoorschijn uit één en dezelfde massa. Alle onderdelen hebben hun bijzondere taak voor één en hetzelfde doel: de lichtjes ontsteken waarin de Eeuwige Zijn alomtegenwoordigheid manifesteert.

Dagelijks werden in alle zeven lampjes dezelfde hoeveelheid olie en dezelfde maat lonten ingevoerd. Zes daarvan brandden de hele nacht door, tot de ochtend, maar één enkel lichtje bleef doorbranden tot de volgende avond. Dit wonder geschiedde iedere dag in de tempel in de woestijn en later ook in de stenen tempel in Jeruzalem.

De talmoed stelt de vraag: 'Waarom diende die kandelaar? Heeft Hij behoefte dat we voor Hem licht maken? Hij heeft voor ons licht gemaakt, veertig jaar in de woestijn. De vuurzuil om te belichten in de nacht. Moeten we voor Hem licht maken in Zijn huis in de tempel?' Het antwoord van de talmoed is: 'Het licht was er voor ons, helemaal niet voor Hem, opdat we Zijn alomtegenwoordigheid zullen merken in ons midden!'

63

Zo belangrijk was de *menora* en bij dit doel waren alle onderdelen van de kandelaar betrokken. Ieder met zijn eigen taak. De levensgevaarlijke gedachte die leeft bij veel mensen, en ook bij vele volkeren, is dat er maar één enkele waarheid bestaat en dat iedereen dezelfde taak heeft. De werkelijkheid spreekt dit tegen, want ieder mens is anders en exclusief. Er zijn geen twee mensen die het zelfde zijn. De talmoed vertelt dat, net zoals het gezicht van ieder mens anders is, ook elk mens een eigen karak-

ter heeft en een eigen verstand en ziel. Iedereen heeft zijn eigen identiteit en zijn eigen 'ik'. De veelvuldigheid en de verscheidenheid zijn feiten. Het is de objectieve werkelijkheid zelf. Daarmee moet rekening worden gehouden. Dat is dan ook de basis en de verklaring van deze twee bijzondere richtlijnen uit de Tora: enerzijds voor de Noachieden en anderzijds voor de Abramieten of Israëlieten.

G'D OP AARDE

De talmoed vertelt in de midrasj dat Hij, de Schepper van hemel en aarde, oorspronkelijk hier op aarde woonde. De meeste mensen weten dat niet; als ze denken aan G'd, dan denken ze automatisch aan de hemel. De Tora vertelt dat Zijn woonstede was bedoeld hier op aarde en niet in de hemel. Door de eerste zonde van de mens vertrekt de G'ddelijke eer uit deze wereld op naar de eerste hemel. Bij de tweede overtreding, als Kaïn zijn broer vermoordt, naar de tweede hemel. Bij de derde overtreding, de afgoderij van Henoch, naar de derde hemel. Het geslacht van de zondvloed vergrijpt zich aan diefstal. Hij vertrekt naar de vierde hemel.

Na de zondvloed komt de toren van Babel en Hij gaat naar de vijfde hemel. Sodom en Gomorra vergrijpen zich aan het invoeren van onrechtvaardigheid. Als gevolg daarvan trekt Hij Zich terug naar de zesde hemel. Tenslotte blijkt uit het verhaal van Sara in Egypte dat de mensen zich in dat land zonder meer overgaven aan overspel. Toen vertrok Hij naar de zevende hemel, op de verste afstand van deze aarde.

64 Vervolgens kwamen er zeven rechtvaardigen. Die hebben de G'ddelijke eer hier op aarde teruggebracht. Deze rechtvaardigen waren: Abraham, Isaak, Jakob, Levi, Kehat, Amram en Mozes. Inderdaad vinden we bij de beschrijving van de Openbaring in de tekst in Exodus 19 dat G'd is neergedaald op de berg Sinai. De volgende zin vertelt dat Mozes is opgestegen naar G'd. Dus de verbinding G'd en mens en die van G'd en aarde zijn op dat moment hersteld.

Volgens de Maharal (1515-1609), één van de grootste Joodse wetgeleerden uit de 16de eeuw, zijn die zeven vergrijpen waardoor G'd naar de zevende hemel vertrok alle vergrijpen tegen de zeven Noachidische wetten.

BEGEERTEN BEHEERSEN

De zevende wet betreft wreedheid. In de teksten wordt dit vergrijp vermeld met het voorbeeld dat iemand vlees gebruikt of bloed tapt van een levend dier.

Jehoeda ben Betsalel Löw, een rabbijn en talmoedgeleerde uit Praag, beter bekend als de Maharal, onderzoekt welke drijfveer een mens kan hebben om zo iets te doen. Hij licht dat toe met een voorbeeld. Een man komt van het veld en heeft enorme honger. De man heeft een schaap dat hij moet slachten, stropen en schoonmaken. Voordat hij zijn vlees op tafel heeft zal hij lang bezig zijn. Zolang kan hij, wil hij, niet wachten, hij heeft immers honger. Hij beslist meteen van het levende diertje een stuk vlees af te snijden en te braden. De Maharal schrijft deze overtreding toe aan onbeheerst gedrag: de mens die zijn driften niet kan en wil beheersen. De eis die G'd stelt, en die centraal staat voor alle zeven Noachidische Wetten, is het beheersen van driften en begeertes. Dat principe wordt op de meest concrete manier benadrukt met dit zevende verbod.

Voor Adam had het verbod om vlees of bloed te gebruiken van een levend dier geen inhoud. Hij mocht helemaal geen vlees eten, hij moest vegetarisch eten. Maar het principe om zijn begeerte te beheersen gold ook voor hem. De tekst vertelt inderdaad dat hij de vrucht van de boom van kennis van goed en kwaad begeerde. De Maharal legt een verband tussen het verbod om vlees van een levend dier te snijden en het voorbeeld van Adam. Hij brengt ze allebei onder onder één en dezelfde noemer: onbeheerstheid. Hij kan, of beter gezegd, wil zijn begeerten niet beheersen.

WILLEN OF KUNNEN

Een jaar of tien geleden, toen ik op de Amsterdamse Academie voor Jodendom doceerde, reisde een van mijn oudere cursisten met mij mee uit Antwerpen. Tijdens de cursus behandelden we teksten uit de Tora, waarbij we regelmatig terugkwamen op de principiële eis om je begeerten te beheersen.

Iedere week beweerde deze leerling dat mensen helemaal niet de kracht en bekwaamheid hebben om hun instincten en driften te beheersen. Een van de andere cursisten vroeg hem wat voor belang hij hechtte aan deze

cursus en waarom hij toch steeds kwam. Zijn antwoord was: “Ik vind wat we leren mooi en bewonderenswaardig. Voor mij blijft het echter een theoretische zaak die praktisch niet uitvoerbaar is”.

Ik moet zeggen dat ik mij machteloos voelde tegen deze beweringen. Hoe kun je mensen bewijzen dat het wel kan; dat ieder mens in principe zijn begeertes en zelfs zijn instincten kan beheersen? Dat idee vinden veel mensen wel prettig. Dan zijn ze vrij want het kan immers gewoon niet en dus kun je dan je gang maar gaan.

Uiteindelijk besloot ik het hem uit te leggen naar aanleiding van zijn persoonlijke ervaringen in Auschwitz. Ik zei tegen hem: “Ik kan u bewijzen dat u het wel kan”. Hij keek hij me aan en vroeg: “Hoe dan”? Daarop antwoordde ik: “Destijds hebt u in de Antwerpse Centrale een aantal artikelen gepubliceerd over uw ervaringen in Auschwitz. Achteraf hebt u ze mij mondeling verteld met nog veel meer details”.

Hij had verteld dat hij in Auschwitz verantwoordelijk werd gesteld voor een groep van twaalf mensen. De kampleiding stelde hem persoonlijk aansprakelijk voor die groep. Als iemand van die groep uit het kamp zou vluchten, zou hij dat moeten bekopen met zijn leven. Ze zouden hem dan direct ophangen. Weigeren was onmogelijk. Op een zekere dag vluchtte een man uit zijn groep. Toen dat ontdekt werd moest de hele groep een winternacht lang in de verschrikkelijke kou op appèl staan. De volgende ochtend kwam de kampleiding met de beslissing dat de hele groep zou worden opgehangen. Toen stapte de man uit de groep naar voren met opgeheven wijsvinger. Dat was bijzonder moedig. Iemand die één voet uit de rij durfde zetten werd in de regel met een stok, of met de kolf van een geweer, doodgeslagen. Toch nam hij dat risico. De SS-officier trok meteen zijn wapen en vroeg mijn cursist wat hij deed. Toen zei deze: “Ik heb wat te vertellen. U weet dat jullie mij hier verantwoordelijk hebben gesteld voor het geval iemand zou vluchten? Nu het is gebeurd, hangen jullie mij op. Ik zie niet wat deze mensen daarmee te maken hebben”.

66

De SS-ers waren heel erg onder de indruk van de opofferingsgeest en de moed die hier aan de dag werd gelegd. De reactie daarop was een bevel aan de groep om terug te gaan naar hun barak en een nieuwe be-

slissing af te wachten. De Duitsers moesten er nog eens over nadenken. De volgende ochtend werd besloten niemand op te hangen. Wel kreeg de groep een harde disciplinaire strafgymnastiek opgelegd, die een van de groepsleden fataal werd.

Ik vertelde mijn eigenwijze cursist: “U weet dat er geen sterker instinct bestaat dan het instinct tot zelfbehoud. U hebt bewezen dat u in staat en bij machte bent om het allersterkste instinct in de mens te beheersen. Ik zou dan graag willen weten welk instinct u dan niet zou kunnen beheersen. Het punt is dat dit allemaal afhangt van de wil. Wat iemand echt wil, dat beheerst hij, want de sterkste kracht in de mens is de wil”. De man zweeg. Later liet hij mij weten dat hij het eindelijk begreep.

PLICHTSBESEF

Op de regel dat de mens zijn begeerten kan beheersen, berusten de eisen van de Schepper die Hij stelt aan de mens. Ook Maimonides behandelt de zeven Noachidische Wetten in een van de eerste publicaties van de Joodse codex. Hij zegt hierover:

‘Niet-Joden, of Noachieden genoemd, die zich houden aan de zeven regels, verdienen de titel de Vromen der volkeren. Ze hebben daardoor ook een aandeel in de toekomstige wereld en verwerven het eeuwige leven. Daar is wel een voorwaarde aan verbonden, namelijk dat zij de zeven regels zullen uitvoeren omdat Hij, de Schepper van hemel en aarde, deze aan hen heeft opgelegd. Maar als ze dat alleen doen omdat ze deze wetten logisch en redelijk vinden, dan verdienen ze niet de titel van Vromen der volkeren en krijgen ze ook geen aandeel in de toekomstige wereld. Ze worden zelfs niet beschouwd als de Wijzen der volkeren’.

67

Toen ik deze regels voor het eerst onder ogen kreeg had ik het er heel erg moeilijk mee. Ik was toen nog erg jong en ik had er veel vragen over zoals: “Wat maakt dat nu uit, tenslotte doen ze het toch? Ze vertonen toch een moraal, een ethiek en een heel erg fatsoenlijke gedragslijn”? Er zijn veel jaren overheen gegaan voordat ik begreep waar het in essentie om ging en hoe belangrijk het was om welke reden een Noachied zich hield aan de zeven wetten.

Om dit punt toe te lichten, wil ik een midrasj uit de mondelinge leer uit de talmoed aanhalen. Deze vertelt: ‘Voordat G’d de Tora heeft opgedragen aan het Joodse Volk op de Sinaï, heeft Hij deze aan alle andere volkeren aangeboden. Eerst gaat Hij naar Esau die heeft geïnformeerd wat voor plichten hem opgelegd werden. Toen zei G’d: “Je mag niet doden”. Dat vond Esau onaanvaardbaar. Hij bracht daar nog tegenin dat de Tora zelf schrijft in verband met de zegen die hij van zijn vader kreeg: ‘Je zult leven van je zwaard’.

Vervolgens gaat G’d naar Jismaël en ook die vraagt naar de verplichtingen. Als hij te horen krijgt dat de Tora verbiedt te stelen, weigert Jismaël ook. Hij vindt dat hij aan deze eis nooit kan voldoen. Bovendien beweert hij uit de Tora te kunnen halen dat hij wel mag stelen. Daar staat uitdrukkelijk geschreven over Jismaël: “Zijn hand zal gericht zijn tegen iedereen”. Volgens hem was dit bedoeld als toestemming om te stelen.

Daarna trekt de Eeuwige verder naar de Ammonieten en de Moabieten en beantwoordt hun vragen over het verbod op incest. Ook zij beweren dat dit verbod niet voor hen geldt. Ze verwijzen naar het verhaal in de Tora waaruit blijkt dat deze twee volkeren hun ontstaan te danken hebben aan het vergrijp incest. De twee dochters van Lot kregen immers ieder een zoon van hun vader. De ene noemde haar zoon Ammon en de andere noemde haar zoon Moab. De midrasj vertelt dat de Tora zo aan alle volkeren is aangeboden en ze allemaal geweigerd hebben deze in ontvangst te nemen.

ANARCHIE

68 Na kennisname van de inhoud van deze midrasj werd mijn probleem nog groter. Het lijkt immers geen twijfel dat er nooit in de geschiedenis sprake is geweest van een volk waar diefstal, moord of incest is toegestaan. Het is helemaal niet in te denken dat een gestructureerd volk deze zaken kan toestaan. Een volk dat deze zaken toestaat is onregeerbaar, daar heerst dus anarchie. Daar is geen normaal volksleven mogelijk, want daar gelden de wet en het recht van de sterkste, net zoals in de wildernis.

Ik zat nu met twee problemen, die toen volgens mij praktisch onoplosbaar waren:

1. De passage in het werk van Maimonides over de zeven wetten met betrekking tot de voorwaarde voor het verwerven van de titel Vromen der volkeren en het aandeel in het eeuwige leven in de toekomstige wereld.
2. De verklaring van deze midrasj met de weigering van alle volkeren om de zeven wetten te accepteren.

Er is een andere midrasj die vertelt dat welke maatschappij dan ook deze regels moet respecteren. Dat geldt zelfs voor een gangsterbende. Noodgedwongen moet die in hun eigen groep het liegen en stelen verbieden. Hoe paradoxaal het ook klinkt, maar in hun eigen kring zijn ze vaak nog kwetsbaarder. In die kringen komt het vaak voor dat een leugen met de dood wordt bekocht. Deze regels zijn heel duidelijk de meest elementaire voorwaarden voor het handhaven van een gemeenschap, om het even welk.

Pas veel later vond ik de oplossing voor deze twee vraagstukken in een commentaar op de Pentateuch van rabbijn Samson Raphaël Hirsch (Frankfurt, 1808-1888). Hirsch was in Duitsland één van de grootste Joodse geestelijk leiders van zijn tijd. Deze rabbijn startte in Frankfurt een Joods-orthodoxe gemeente in een tijd waarin in Duitsland de *reform* hoogtij vierde. Daarnaast richtte hij de Jüdische Realschule op.

In zijn commentaar op het tweede boek Mozes vond ik bij de uitleg van het verhaal over de slavernij van de Joden in Egypte de oplossing voor de vraagstukken waarmee ik worstelde. Rabbijn Hirsch stelt een erg belangrijke en ook merkwaardige vraag. Eerst en vooral geeft hij aan dat het bekend is dat Egypte een sterk gestructureerd land was met een zekere cultuur. Deze cultuur kunnen we nog steeds bewonderen in verschillende gebieden. De Egyptenaren hadden een codex. Het ethisch principe van recht en rechtvaardigheid werd daar toegepast. Er werd geregeerd en het volksleven was goed georganiseerd. Hirsch vraagt zich echter af: "Hoe is het te verklaren dat een volk, een regering, die het ethische en het morele principe van recht en rechtvaardigheid accepteert en toepast

– alleszins in eigen kring – diezelfde ethiek en moraal met de voeten treedt en teniet doet in het geval van een minderheid? Hoe kun je het principe van recht en rechtvaardigheid met twee maten meten? Hoe kun je tegelijkertijd rechtvaardig optreden tegen de een, en op de meest afschuwelijke, wrede, onrechtvaardige manier handelen tegenover de ander? Je mag hun kinderen verdrinken, je mag ze doodmaken, tot slaaf maken en hun hebben en houden in beslag nemen”.

Deze vraag eist een duidelijk en logisch antwoord en Hirsch geeft een vlijmscherpe analyse:

‘Het burgerlijk wetboek, zoals men dat noemt, is het product van de mens. Mensen hebben het gemaakt en samengesteld. Dat maakt dat het opperste gezag in de samenleving is gegeven aan de mens. Juist omdat de codex en ook de ethiek en de moraal het product zijn van de mens, daarom kan deze te allen tijde zelf beslissen wanneer ze wel of niet worden toe past. De mens die het hoogste gezag voert beslist ook wie wel, en wie niet zal mogen genieten van deze rechten. De mens is heer en meester over het wetboek, net zoals hij heer en meester is over alle andere producten die hij vervaardigt met zijn grondstoffen in zijn fabrieken. Precies zoals hij beschikt en beslist over zijn materiële producten, zo bedeeft de mens zichzelf het recht toe om te beschikken en te beslissen over zijn geestelijke en culturele producten’.

70 De analyse van rabbijn Hirsch is dat het gevaar ligt in de burgerlijke status van de wet. Deze verklaring gaf mij de sleutel tot de oplossing van mijn moeilijkheden met Maimonides en het probleem in de midrasj. Een Noachied die de zeven regels toe past, maar dat doet omdat hij het logisch vindt, is op het niveau van burgerlijke wetten. Die burgerlijke wetten zijn het product van de menselijke logica en de mens is heer en meester over deze regels. Hij heeft dan ook het recht om er zelf over te beslissen wanneer, en in welke omstandigheden hij ze wel of niet zal toepassen. Juist daarom verklaart de Rambam – een afkorting van Rabenoe Mosje ben Maimon – ook wel Maimonides genoemd, dat hij dan zeker niet de titel verwerft van de Vrome der volkeren. Hij is helemaal niet vroom, want hij ontkent de G’ddelijke status van de regels die G’d de mensen heeft voorgeschreven.

Dit is ook de diepere betekenis van het verhaal in de midrasj. Wat alle volkeren toen geweigerd hebben is niet het verbod over de menselijke verhoudingen zelf. Wat ze weigeren te aanvaarden is de G'ddelijke status van wat zij de burgerlijke wetten noemen. De Tora verbiedt te stelen, het burgerlijk wetboek verbiedt dat ook. Alleen is er een grotere afstand tussen het verbod 'je mag niet stelen' in de Tora en datzelfde verbod in het burgerlijk wetboek, dan tussen hemel en aarde.

VIA DE MEDEMENS

Deze leerstellingen van de midrasj die zijn gecodificeerd door de Rambam en later door alle andere codificatoren, geven een heel serieuze en diep bewonderenswaardige benadering van de relatie van de mens met G'd. De normale dagelijkse verhouding met de medemens is een puur G'ddelijke zaak. Je relatie tot G'd loopt via de medemens.

Dit is een revolutionaire visie op het begrip van G'dsdienst en ook tegelijkertijd op de essentiële waarde van de wet. Wetten moeten er hoe dan ook zijn, tegen wil en dank. Dat is geen punt en daar zal iedereen ook mee akkoord gaan. Maar het meest belangrijke is niet zozeer de wet zelf, maar de status die aan de wet is toegekend.

Persoonlijk heb ik daar echt diep over nagedacht en ik ben tot de conclusie gekomen dat mensen helemaal niet bij machte zijn om daadwerkelijk eerlijk te zijn als ze de G'ddelijke status van de wet niet erkennen. Het hindert hen en staat ware eerlijkheid in de weg. Tenslotte is dan de mens zelf heer en meester over de wet en dat sluit iedere vorm van absolute eerlijkheid definitief uit. De mens is uitsluitend en alleen in staat om echt eerlijk te zijn, tegen zichzelf, tegen zijn medemens en tegen G'd, op voorwaarde dat hij de G'ddelijke status erkent van hetgeen we algemeen en ten onrechte de burgerlijke wetten noemen.

71

G'DDELIJKE STATUS

Regelmatig ervaren we in de actualiteit de weerslag van het niet toekennen van de absolute G'ddelijke status aan het wetboek in het bijzonder, en aan het begrip en het principe van de wet in het algemeen. Een

voorbeeld hiervan is het optreden van Charles de Gaulle in juni 1967. Tijdens de Zesdaagse Oorlog ging hij heel erg tekeer tegen Israël. Hij beschuldigde het Israëlische leger van agressie: “Jullie zijn de agressors”! Hij baseerde deze beschuldiging op het feit dat het Israëlische leger inderdaad als eerste het vuur had geopend.

Toen werd De Gaulle een boekje onder zijn neus geduwd dat hij zelf had geschreven over oorlogswetten en oorlogsregels. Hij had daarin geschreven: ‘Als een vijandig leger geconcentreerd en dreigend voor de grens staat, dan is dat een flagrante oorlogsverklaring. Daar mag je zonder meer het vuur op openen’. En iedereen wist in die tijd dat het leger van Nasser al zes maanden ‘geconcentreerd’ voor de grens stond, dat was geen geheim. In die tijd hield Nasser bovendien verschrikkelijke toespraken over wat hij van plan was met de bevolking van Israël. Nasser wilde de hele bevolking de zee ingooien. Hij stak dat niet onder stoelen of banken. Zijn bedoeling was het leger op te stoken en strijdvaardig te maken.

Charles de Gaulle had geen weerwoord. Hij was moedig en eerlijk genoeg om zijn ongelijk tegenover Israël toe te geven. Zijn reactie was: “Als de belangen van de natie op het spel staan, dan bestaan er geen moraal en ethiek”. Dit verhaal bevestigt het principe van deze les. Het is des te meer doorslaggevend omdat een president van een democratisch bewind het gedurfd heeft om zich op deze manier uit te laten. Het bewijst dat het ware geloof in G'd, indien je het echt en eerlijk bedoelt, te zoeken en te vinden is in de G'ddelijke status die je aan het wetboek toekent.

*“We kijken geen televisie en ik lees al vijftig jaar geen krant meer.
Ik ben wel op de hoogte van de realiteit, maar doe dat op mijn
manier. Wat de kranten schrijven en wat de televisie laat zien is niet
zo belangrijk als hetgeen de kranten verzwijgen
en de televisie niet laat zien”.*

De lessen van rabbijn Jakob Friedrich

Rabbijn Jakob Friedrich is geboren in Duitsland in 1922. De Tweede Wereldoorlog loopt als een rode draad door zijn levensverhaal.

Anders dan veel Joden had Friedrich al vroeg door hoe gevaarlijk het naziregime was. Aan het begin van de oorlog vluchtte hij uit zijn toenmalige woonplaats Antwerpen, waarna hij via allerlei omzwervingen in Brussel belandde. Daar woonde en werkte hij tot het einde van de oorlog. Hij trouwde er en werd vader van een zoon. Andere Joden werden verraden, maar Friedrich was voorzichtig en keer op keer gebeurde er iets waardoor de nazi's hem met rust lieten. Deze bijzondere gebeurtenissen zijn volgens hem geen toeval, maar momenten waarop de hand van de Almachtige de richting wijst.

Volgens Friedrich bestaat de Holocaust ook nu nog. In het tweede deel van dit boek vertelt hij daarom over het Noachidsche verbond, het verbond dat G'd sloot met alle volkeren, niet alleen met het Joodse. Friedrich waarschuwt daarbij voor de gevaren van de huidige samenleving waarin mensen deze regels en het gezag van de Eeuwige niet langer erkennen.

Rabbijn Raphaël Evers, de rabbijn van het Nederlands-Israëlitisch Kerkgenootschap en rector van het Nederlands Israëlitisch Seminarium, zegt over Friedrich:

Wie rabbijn Friedrich heeft ontmoet zal hem nooit meer vergeten. Met zijn vrede-lievendheid en inspirerende bedachtzaamheid is hij de Gandhi van het Jodendom. De liefde en integriteit die rabbijn Friedrich uitstraalt zijn slechts uiterlijke kenmerken van een diepe innerlijke beschaving, een ongekend respect voor zijn medemensen, een enorme levenswijsheid, een brede blik, een uitgebreide kennis en een inzichtelijke ervaring door alles wat hij in zijn leven heeft meegemaakt.

9 789081 891486 >

www.toetssteen-boeken.nl

ISBN 978-90-818914-8-6